

SABANCI ÜNİVERSİTESİ SUALTI SPORLARI KULÜBÜ

SUALTI BLM VE

TEKNOLOJİSİ TOPLANTISI

SUSS
sabanci üniversitesi sualtı sporları kulübü

Sabancı
Universitesi

2004
SBT04
KİTAP DI
KİTAP DI

SUALTI SPORLARI

KULÜBÜ

YILANLI ADA ERKUT ARCAK BATIĞI

*Volkan Evrin, MSc.^{1,2}, Mert Ayaroğlu^{1,2}, Korhan Özkan^{1,2}, Çiğdem Toskay Evrin, M.A.^{1,3},
Korhan Bircan^{1,2}, Murat Bircan^{1,2}, Prof. Dr. Levent Zoroğlu⁴*

- 1- ODTÜ - Sualtı Topluluğu Batık Araştırmaları Grubu (SAT BAG)
- 2- SAD - Sualtı Arkeolojisi Araştırma Grubu (SAAG)
- 3- Viyana Üniversitesi Avusturya Klasik Arkeoloji Enstitüsü
- 4- Selçuk Üniversitesi Arkeoloji Bölümü

ÖZET: 1987 yılından beri Prof. Dr. Levent Zoroğlu başkanlığında Mersin ili Aydincık ilçesindeki Kelenderis antik kentinde yürütülmekte olan arkeolojik kazılara, 2001 yılından itibaren ODTÜ-SAT BAG ve SAD-SAAG olarak başlattığımız sualtı arkeolojik yüzey araştırmalarına 2004 yılında da devam edilmiş, bu yılki çalışmalarda, Yılanlı Ada Erkut Arcağ Batığı üzerindeki inceleme ve görüntüleme çalışmaları yapılmıştır. Ayrıca 2003 yılında ayrıntılı olarak çalışılan çapalama bölgesine göre konumu sabitleştirilen batık alanı üzerinde dağınık öbekler halinde duran amphoralar incelenmiştir. Yapılan yüzey incelemelerinde kumun altında batığa ait yeni amphora sıraları da tespit edilmiştir. Batığı tanımlamak için su üstüne iki amphora ve bir testi çıkarılmış ve bunların sunduğu bilgiler ışığında, söz konusu batığın Geç Antik çağa, M.S. 6. veya 7. yy.'a ait olduğu anlaşılmıştır. Bunlara ek olarak, sualtından bazı çapa örnekleri çıkarılmıştır. 2004 yılı çalışmaları sonunda, çalışmalarımızın asıl amacı olan, karadaki arkeolojik kazılarla sualtındaki eserlerin uyumu konusunda yeni veriler elde edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kilikya, Kilikia, Cilicia, Kelenderis, Celenderis, Batık, ODTÜ-SAT, SAD, TINA

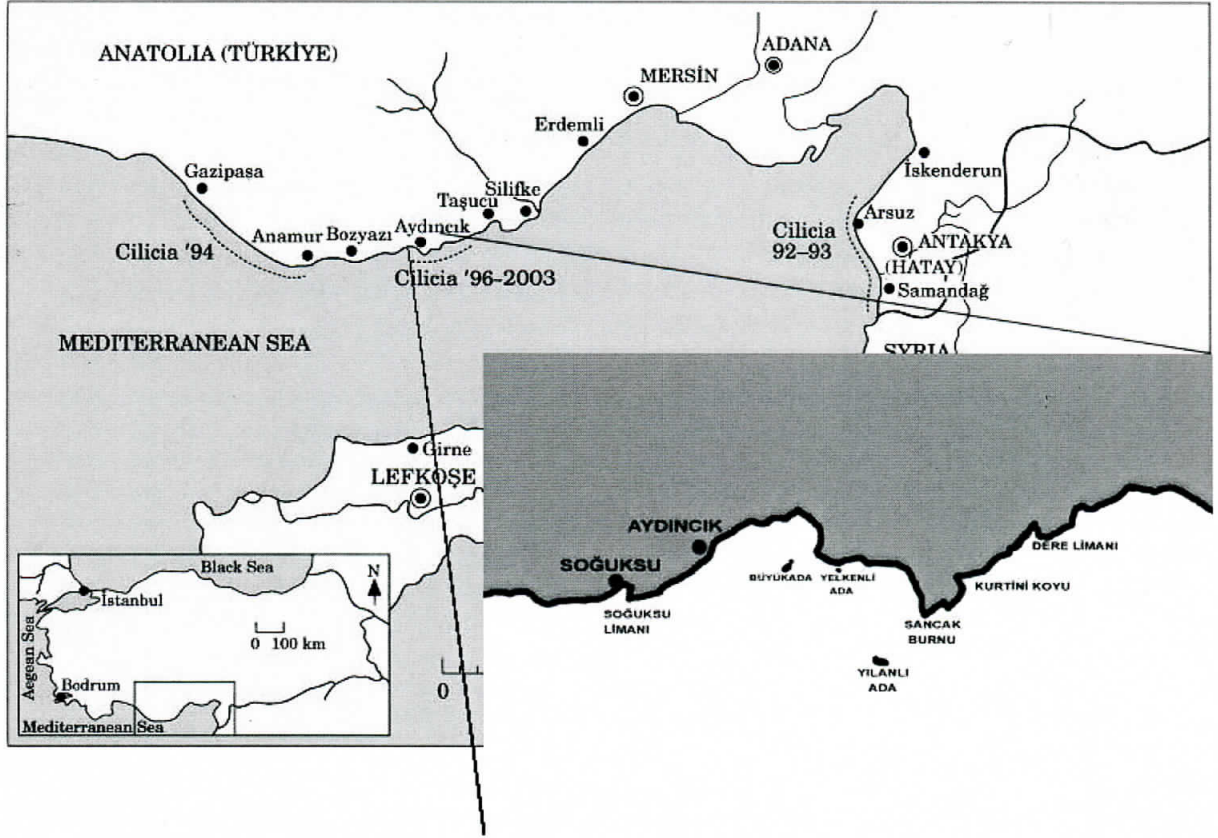
GİRİŞ

ODTÜ - SAT BAG (<http://www.metu.edu.tr/home/wwwsat>) ve SAD - SAAG (<http://www.sad.org.tr>) tarafından 1992 yılından beri sürdürülmekte olan Kilikya Kıyıları Sualtı Arkeolojik Yüzey Araştırması'na (<http://www.kilikya.org>), 2001 yılından itibaren 1987 yılından beri sürdürülmekte olan Kelenderis Arkeolojik Kazıları projesine katılarak devam edilmiş, aradan geçen üç yıl süresince Yılanlı Ada önlerindeki çapalama alanına yoğunlaşmış, 2004 yılında ise Erkut Arcağ'a adadığımız Yılanlı Ada Erkut Arcağ Batığı çalışılmıştır (Şekil 1). 2004 yılı sualtı çalışmalarımız 14-30 Ağustos 2004 tarihleri arasında Türkiye Sualtı Arkeolojisi Vakfı (TINA) (<http://www.tinaturk.org>) desteği ile gerçekleştirilmiştir. Ayrıca çalışmalarımız, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Selçuk Üniversitesi (<http://www.selcuk.edu.tr/fened/arkeoloji.htm>), Selçuk Üniversitesi Araştırma Fonu ve ODTÜ Rektörlüğü tarafından da desteklemiştir. Sualtı Araştırmalarında da Kültür Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nü Mersin Müzesinden Arkeolog Mustafa Ergun temsil etmiştir.

2004 yılı çalışmalarının ana hedefi, daha önceden tespit edilen ve belgelenen Yılanlı Ada Erkut Arcağ Batığı üzerinde inceleme ve ayrıntılı belgeleme çalışmaları olmuştur. Bunun paralelinde yakın kıyı bölgelerinde keşif dalışlarına da devam edilmiştir. Sualtı görüntüleme çalışmaları Tahsin Ceylan tarafından yapılmış ve gerek bilimsel gerekse aktüel anlamda hedeflenen görüntüler elde edilmiştir. Sportif dalış limitlerinin aşıldığı sualtı çalışmalarında, özellikle batık alanı üzerindeki çalışmalarda, teknik dalış disiplini içinde dalışlar yapılmıştır. Global Underwater Explorers - GUE (<http://www.gue.com>) tarafından sağlanan DecoPlanner yazılımı ile dalışlar tasarlanmış, dalış bilgisayarları ve yüzeyden destekli oksijen solunan basınçatım durakları ile güvenlik tam olarak sağlanmıştır. Acil durum senaryoları araştırma öncesinde hazırlanmış, gerek helikopter ile nakil ve gerekse basınç odası kullanım olanakları hazırlanan protokollerle kesinleştirilmiştir.

YÖNTEM

2001 yılından beri Aydincık Yılanlı Ada bölgesinde yapılan çalışmalarda uygulanan farklı teknikler gözönünde bulundurulduğunda (Evrin, V., Zoroğlu, L., et al., 2002 - 2003), 2003 yılı çalışmalarında kullanılan kareleme tekniğinin bu seneki çalışmada da tekrarlanması uygun görülmüştür. Referans hatları çekerek uyguladığımız kareleme yöntemi, Yılanlı Ada kıyısında kuzeybatı yönünde 55-57 metre aralığında bulunan batık alanı üzerinde daha dar kapsamda da olsa uygulanmıştır (Fotoğraf 1). Yaklaşık 85 m²lik görünen batık alanı üzerine 3x3 metre ölçülerinde kareler döşenmiştir. Buna bağlı olarak kareler içinde genel amphora dağılımı incelenmiş, görünen durumda olan amphoraların sayımı yapılmış ve bölgenin

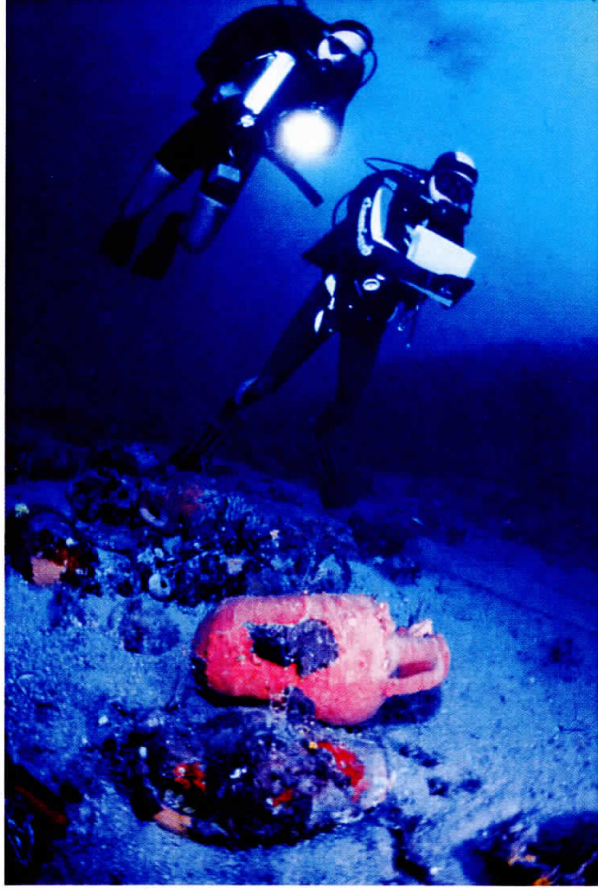
Şekil 1: Kilikya Araştırma Bölgeleri içinde Aydıncık-Yılanlı Ada ve yakın kıyı alanları

eskiz çizimleri tamamlanmıştır. Ayrıca dijital video ile batık alanı üzerinde detaylı görüntüleme çalışması yapılmıştır. Batığın dönemi ve kargosu üzerine bilgi toplamak ve tespit çalışmalarını kesinleştirmek için batık üzerinden, yerleri önceden belirlenen iki adet ticari amphora ve bir adet küçük testi su üstüne çıkartılmıştır. Ayrıca batık alanının, 2003 yılında ayrıntılı çalışmaları yapılan Yılanlı Ada Çapalama Bölgesi ile konumsal olarak ilintisi de sağlanmıştır. Bu doğrultuda çapalama alanını referans olarak gerekli ölçüm çalışmaları yapılmış, fakat derinliğe bağlı olarak, dip zamanlarının kısa olması nedeniyle hassas ölçümleme gerçekleştirilememiştir.

Batık kargosunun miktarı ve durumu hakkında daha kesin veri toplayabilmek amacıyla batık alanı üzerinde yüzey incelemeleri yapılmıştır. Daha önce kazı ekibi tarafından belirlenen, batık kargosuna ait iki adet amphora ve bunlara ek olarak batık alanında belirlenen farklı bir örnek olan testi, egipteki arkeologlar gözetiminde su üstüne çıkartılmıştır.

Bu operasyonun devamında su yüzüne çıkarılan arkeolojik malzemenin temizlik ve koruma çalışmaları başlatılmıştır. Bu bağlamda önce eserler tuzlu sudan arındırılmaya başlanmış ve mekanik temizlikleri yapılmıştır. Eserler arasında daha çok laboratuvar ortamında temizleme ve koruma gerektirenler ise, İstanbul Üniversitesi Taşınabilir Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Bölümü ile sağlanan anlaşma sonucu, Kültür ve Turizm Bakanlığında izin alındıktan sonra, buraya nakledilecektir.

Batık alanında gerçekleştirilen çalışmaların paralelinde, 2003 yılında haritalama ve envanterleme çalışması tamamlanan çapalama bölgesinde yerleri önceden tespit edilen bazı çapalar, Aydıncık ilçesinde kurulması düşünülen müzede sergilenmesi için çıkartılmıştır. Gerekli mekanik temizlikleri tamamlanan ve tatlı su geçişleri sonlandırılan birer adet tek, iki ve üç delikli taş çapa, bir adet taş çipo, bir adet kurşun çipo ve kelepçesi yetkililere teslim edilmiştir. Şu anda bu eserler de Silifke Müzesi'nde korunmaktadır. Çıkartılan eserler içinden kurşun çiponun gövdesinde neredeyse hiç bozulmamış durumda ahşaba rastlanmış ve çalışma sahasında yeterli teknik altyapı imkanı olmadığı için temizleme işlemine son verilerek konservasyon çalışmaları için uzman kişi ve kurumlarla gerekli görüşmeler yapılmıştır. Bu doğrultuda söz konusu kurşun çiponun konservasyonunun yapılması için gerekli çalışmalar devam etmektedir. Kurşun çipo, Silifke Müzesinde suyu düzenli aralıklarla değiştirilmek üzere korumaya alınmıştır.

Fotoğraf 1: Batık Alanının geniş açıdan görünümü
(Fotoğraf: Ali Ethem Keskin)

Fotoğraf 2: Batıktan çıkartılan testi
(K04YadaBHA05-09)
(Fotoğraf: Çiğdem Toskay Evrin)

Gerekli resmi yazışmalar tamamlandıktan sonra İstanbul Üniversitesi Taşınabilir Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Bölümü laboratuvarlarına aktarılacaktır.

Yılanlı Ada çalışmaları dışında, araştırma dalıcıları tarafından etkinlik süresince farklı zamanlarda, Aydıncık ilçesinin batısında ve doğusunda bulunan bazı önemli noktalara keşif dalışları yapılmış, çok önemli bir içerik göstermese de Kelenderis kıyı şeridinin doğu ve batısında kalan alanlarda farklı tür ve çeşitte, taş ve metal çapalar ile değişik dönemlere ait seramik bulgular tespit edilmiştir. Derin su keşif çalışmalarının etkinlik öncesinde Side Scan Sonar, ROV gibi teknik ekipmanlar aracılığıyla yapılması öngörülse de yaşanan aksaklıklar nedeniyle bu ekipmanlar kullanılamamış, bizzat dalıcılar tarafından gerçekleştirilen dalışlar ile yüzey taraması gerçekleştirilmiştir. 3-4 kişiden oluşan dalış ekipleri çoğunlukla sportif dalış limitleri içinde kalan kıyı aralıklarını taramıştır. Fakat belli noktalarda maksimum 60 metre derinlik belirlenerek teknik dalış standartlarına uygun olarak keşif dalışları da yapılmıştır. Tamamı tekneden yapılan yüzey taramalarında önemli görülen bulguların eskiz çizimleri yapılmış, sualtı fotoğrafları çekilmiş ve yerleri küresel konumlandırma cihazları ile (GPS) tespit edilmiştir.

BULGULAR VE SONUÇ

Batık alanında yapılan dalışlar sonucunda yüzeyde, batığın kargosu olarak, yaklaşık 50-60 adet ticari amphora tespit edilmiştir. Bunlar her ne kadar dağınık gibi görünse de, kuzey-güney ekseninde hakim bir yığılma doğrultusu gözlenmiştir. Ayrıca Yılanlı Ada'nın batığa bakan tarafında, 15-35 metre arasında dağınık şekilde duran seramik parçalarının çoğunun batıktaki amphoralar ile aynı tip olması, geminin batarken, yük atmaya çalıştığı, ya da kayalara çarparak batma anında kargosunun bir kısmını dökerek kumluk zemine oturduğuna dair bir izlenim vermektedir. Ayrıca yapılan basit yüzey incelemelerinde de dağınık durumda olan üst katmanın altında en az 2 sıra düzenli amphora yığını gözlenmiştir. Bunun

Fotoğraf 3: Batıktan çıkartılan Amphora
(K04YadaBGA02-04)
(Fotoğraf: Çiğdem Toskay Evrin)

Fotoğraf 4: Batıktan çıkartılan Amphora
(K04YadaBIA02-011)
(Fotoğraf: Çiğdem Toskay Evrin)

sonucunda batık alanının üst sırasını oluşturan ve öbekler halinde, ama dağınık bir görünüm veren ticari amphoraların altında, daha temiz ve düzgün sıralı bir kargonun varlığı olasılığı doğmuştur. Batık alanında daha sonradan yapılacak olası detaylı araştırma ve kazı çalışmalarına zarar vermemek için batık içeriğine müdahale edilmemiştir.

Batığın kargosunu oluşturan ticari amphoralar (Fotoğraf 3: Env. No: K04-Yada-BGA02 04 ve Fotoğraf 4: Env. No: K04-Yada-BIA02 011) literatürde Geç Roma dönemi ticari amphoraları arasında 1 grubuna (LR Type 1) aittir (Alpözen et al., 1995: 113; Şenol, et al., 2000; Şenol, 2003: 81-88). Bu amphoralar Yassı Ada M.S. 7. yy. batığındaki örneklerle yakın benzerlik göstermektedir ki (Bass, et al., 1982: 155-157) son zamanlarda yapılan araştırmalar bu tip amphoraların pek çok merkezde üretildiği gibi, Kilikya'da da üretildiğini ortaya koymuştur (Arthur, 1998: 158, 163-4; Empereur-Picon, 1989: 223-248). Kelenderis kazıları sırasında, özellikle Roma çağına ait Liman Hamamı içindeki dolgudan ve Akropol kazılarında bu gruba ait çok sayıda boyun ve kaide parçası bulunmuştur. Batıktan gelen diğer bir dikkat çekici buluntumuz ise, yine M.S. 6.-7. yy.'a ait olan ve literatürde daha çok "Brittle Ware" olarak bilinen gruba ait bir sürahidir (Fotoğraf 2: Env. No: K04-Yada-BHA05 09). Bu formun morfolojisi ve tipolojik gelişimi üzerine henüz pek az çalışma yapılmış olmakla birlikte, komşu kentler olan Anemurium'da (Williams, 1989: 85, no. 512 ve 86, no. 513) ve Elaiussa-Sebaste'de (Ç.T. Evrin, kişisel ziyaret), Kıbrıs'ta Dhiorios'ta (Catling, 1972: 9), İstanbul-Saraçhane kazısında (Hayes, 1992: 160, no. 26) ve Filistin'de Jeraş'ta (Montlivault, 1986: 139-44) bu formun paralelleri karşımıza çıkmaktadır (Bu gruba ait mutfak seramikleri Ç.T. Evrin tarafından doktora tezi olarak hazırlanmaktadır).

Yukarıda ele aldığımız buluntular, özellikle Geç Antik Çağ'da (M.S. 5.-7. yüzyıllar arası) Kelenderis'in hala aktif bir liman kenti olduğunu bir kez daha kanıtlamıştır (karş. Zoroğlu, 1994, 24, 45-50, 54-57.). Kara kazılarında bu döneme ait çeşitli mezar yazıtlarının, kalıntılarının (bazilika, zemin mozaiki gibi) ve seramiğin bulunması, sualtı çalışmalarında elde ettiğimiz bulgularla örtüşmektedir. Böylece kıyı kentlerinde

yapılacak arkeolojik kazı ve araştırmaların aynı zamanda o kentlerin limanlarında, hatta Kelenderis örneğinde olduğu gibi, kentin açıklarındaki sığınma yerlerinde de yürütülmesi, geçmiş çağlardaki denizcilik ve deniz ticaretine olduğu kadar, deniz ile kara arasındaki bağlantıya da ışık tutacaktır.

TARTIŞMA

Bölgede 2000 yılından beri yapılan araştırmalar sonucunda gerek çapalama bölgesinde görülen çapaların şekillerindeki zenginlik, gerekse batık alanında görülen ve su üstüne çıkartılan seramik örneklerinin Kelenderis kara kazılarında elde edilen bulgularla örtüşmesi, Kelenderis'in ve Doğu Akdeniz coğrafyasının en önemli sığınma yerlerinden biri olan Kelenderis limanının tarih öncesi dönemlerden günümüze kadar yoğun bir deniz hareketliliğine ev sahipliği yaptığını ve Doğu Akdeniz Deniz Ticaret Yolları üzerinde önemli bir uğrak liman olduğunu ortaya koymaktadır (Zoroğlu, L., 1994; Evrin, V, et al., 1999; Evrin, V., Öke, G., et al., 2002).

TEŞEKKÜR

Araştırmamız süresinde bize her türlü desteği sağlayan TINA'ya, Kültür ve Turizm Bakanlığına, aynı bakanlığın Döner Sermaye İşletmesi Müdürlüğü'ne, Bakanlık temsilcisi Mustafa Ergün'e; Silifke Müzesi Müdürü İlham Öztürk'e; Aydıncık Belediye Başkanı Ahmet Bahar'a; Aydıncık Kaymakamı İhsan Kara'ya; kazı heyetinden Mehmet Tekocak ve Suhal Sağlan'a; tekneçilerimiz Soner ve Hüseyin'e; konaklama olanakları için Ünlü Motel ve Cemal Ünlü'ye teşekkür ederiz.

KAYNAKLAR

- ALPÖZEN, O., ÖZDAŞ, A.H., BERKAYA, B., 1995. *Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi Ticari Amphoraları: Eski Çağda Akdeniz Ticareti*. Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi Yayınları 2, Ankara.
- ARTHUR, P., 1998. "Eastern Mediterranean amphorae between 500 and 700: a view from Italy." Sagui, Lucia, *Ceramica in Itali: VI - VII secolo*, Florence: 157-184.
- BASS, G.F., VAN DOORNINCK, F.H. Jr., 1982. *A Seventh Century Shipwreck, Yassıada, Vol. I*, Texas A&M University Press.
- EMPEREUR, J.-Y., PICON, M., 1989. "Les régions de production d'amphores impériales en Méditerranée orientale", *Amphores romaines et histoire économique: dix ans de recherche (Sienna 1986)*, Rome: 223-248.
- EVİRİN, V., ÖKE, G., ÖZER, A.M., YALÇINER, A.C., 1999. *Taş Çapalar: Doğu Akdeniz Anadolu Kıyıları Deniz Ticaret Yolları, Genel Bir Bakış ve Arkeometrik Değerlendirmeler*, T.C. Kültür Bakanlığı XXI. Uluslararası Kazı Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu, Ankara.
- EVİRİN, V., ÖKE, G., TÜRKMEÑOĞLU, A., DEMİRCİ, Ş., 2002. *The Stone Anchors from the Mediterranean Coasts of Anatolia, Türkiye: Underwater Surveys and Archaeometrical Investigations*, International Journal of Nautical Archaeology (IJNA), 31.2: 254-267, London.
- EVİRİN, V., ZOROĞLU, L., VARİNLİOĞLU, G., EVİRİN, Ç.T., AYAROĞLU, M., BİRCAN, K., BİRCAN, M., 2002. *Doğu Akdeniz Deniz Ticaret Yolları Üzerinde Önemli Bir Demirleme Bölgesi: Aydıncık (Kelenderis) - Yılanlı Ada*, Sualtı Bilim ve Teknoloji Toplantısı, Boğaziçi Üniversitesi, SBT 2002, İstanbul.
- EVİRİN, V., ZOROĞLU, L., EVİRİN, Ç.T., AYAROĞLU, M., BİRCAN, K., BİRCAN, M., 2003. *Aydıncık (Kelenderis) - Yılanlı Ada Kilikya 2003 Sualtı Haritalama Çalışmaları*, Sualtı Bilim ve Teknoloji Toplantısı, Uludağ Üniversitesi, SBT 2003, Bursa.
- HAYES, J.W. 1980. "Problèmes de la Ceramique des VIIème-Ixème Siècles a Salamine et a Chypre" in Centre National de la Recherche Scientifique no. 578 - Salamine de Chypre, Histoire et Archéologie, État des Recherches Lyon, 13-17 Mars 1978, Paris: 375-387.
- HAYES, J.W. 1992. *Excavations at Saraçhane in Istanbul: The Pottery*. Princeton University Press.
- MONTLIVAU, E., 1986. "Gargoulettes Byzantines de Jerash", BERYTUS XXXIV: 139-144.
- ŞENOL, A.K., KEREM, F. 2000. "İçel Müzesinde Bulunan Bir Grup Amphora", OLBA III.
- ŞENOL, A.K. 2003. *Marmaris Müzesi Ticari Amphoraları*, Ankara.
- WILLIAMS, C., 1989. *Anemurium: The Roman and Early Byzantine Pottery*. Subsidia Mediaevalia. Toronto.
- ZOROĞLU, L., 1994. *Kelenderis I. Kaynaklar, Kalıntılar, Buluntular*. Ankara.